भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः, ११ रुद्रः। त्रिष्टुप्, १७ एकपदा विराट् ।

प्र शंतमा वरुणं दीधिती गीर्मित्रं भगमदितिं नूनमश्याः।
पृषद्योनिः पञ्चहोता शृणोत्वतूर्तपन्था असुरो मयोभुः॥ ५.०४२.०१

शन्तमा- मङ्गळकरी। दीधिती- धारणापूर्विका। गीः- वाक्। नूनम्- निश्चयेन। मित्रम्- स्नेहाधिदैवतम्। भगम्- सौभाग्याधिदैवतम्। अदितिम्- अखण्डप्रकृतिम्। प्र- प्रकर्षेण। अश्याः- व्याप्नोत्वनुभवतु वा। पृषद्योनिः- अन्तरिक्षस्थः। पञ्चहोता- प्राणापानव्यानोदानसमानाख्यपञ्चहोमः। अतूर्तपन्थाः- अहिंसितमार्गः। असुरः- प्राणदः। मयोभुः- आनन्दकरो वायुः प्राणः। शृणोतु ॥१॥

प्रति मे स्तोममदितिर्जगृभ्यात्सूनुं न माता हृद्यं सुशेवम्।
ब्रह्म प्रियं देवहितं यदस्त्यहं मित्रे वरुणे यन्मयोभु॥ ५.०४२.०२

सूनुम्- वत्सम्। माता- जननी। न- इव। हृद्यम्- हृदयङ्गमम्। सुशेवम्- सुसुखम्। मे- मम। स्तोमम्- मन्त्रम्। प्रति। अदितिः- अखण्डप्रकृतिः। जगम्यात्- आगच्छतु। यत्। मयोभु- आनन्दकरम्। यत्। देवहितम्- देवानां क्षेमकरम्। प्रियम्। ब्रह्म। अस्ति- भवति। तदहमनुभवेयम् ॥२॥

उदीरय कवितमं कवीनामुनत्तैनमभि मध्वा घृतेन।
स नो वसूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति॥ ५.०४२.०३

कवीनां कवितमम्- अतिशयेन सूक्ष्मदर्शिनम्। उदीरय- स्तुहि। मध्वा- मधुरेण। घृतेन- उदकेन। एनम्- एतम्। उनत्त- अभिषिञ्चत। सः। नः- अस्मभ्यम्। प्रयता- नियतानि। हितानि- क्षेमकराणि। वसूनि- धनानि। देवः सविता- सूर्यः। सुवाति- यच्छति ॥३॥

Dr. Rangaraj

समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति।

सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्॥ ५.०४२.०४

हरिवः- प्राणाश्वेश। इन्द्र- परमेश्वर। नः- अस्मान्। मनसा- शोभनचित्तेन। गोभिः- चिद्रश्मिभिः। सूरिभिः- विद्वद्भिः। स्वस्ति- मङ्गळं यथा भवति तथा। सम्- सम्यक्। नेषि- नयसि। यत्। देवहितम्। अस्ति- भवति। तेन ब्रह्मणा। यज्ञियानाम्- पूज्यानाम्। देवानाम्। सुमत्या- शोभनमत्या। सं नेषि ॥४॥

देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम्।

ऋभुक्षा वाज उत वा पुरंधिरवन्तु नो अमृतासस्तुरासः॥ ५.०४२.०५

देवो भगः- सौभाग्याधिदेवता। सविता- सूर्यः। रायः- दानयोग्यधनस्य दाता। अंशः- त्वष्टेति सायणः। इन्द्रः। वृत्रस्य धनानाम्- आवरणपिहितदैवीसम्पदाम्। संजितः- जेतारः। ऋभुक्षाः- ऋभुनाथः। ऋभवोऽस्मिन् क्षियन्ति वसन्तीति ऋभुक्षाः। वाजः- शोभनगमनः। उत- अपि च। पुरन्धिः- पुरधारकः। इमे त्रयो रश्मिविशेषा ऋभवः। तुरासः- वेगवन्तः। अमृतासः- अमृतस्वरूपाः। नः- अस्मान्। अवन्तु- रक्षन्तु ॥५॥

मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णोरजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि।

न ते पूर्वे मघवन्नापरासो न वीर्यं१ नूतनः कश्चनाप॥ ५.०४२.०६

मरुत्वतः- मरुतां भ्रातुः। अप्रतीतस्य- अप्रतिगस्य। जिष्णोः- जयशीलस्य। अजूर्यतः- अजरस्येन्द्रस्य। कृतानि- कर्माणि। प्र- प्रकर्षेण। ब्रवाम- वदामः। मघवन्- सम्पद्वन्। ते- तव। वीर्यम्। न पूर्वे। न नूतनः। कश्चन- कश्चित्। आप- अवाप्नोति ॥६॥

उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं सनितारं धनानाम्।

यः शंसते स्तुवते शम्भविष्ठः पुरूवसुरागमज्जोहुवानम्॥ ५.०४२.०७

यः। शंसते- ऋग्भिः स्तुवते। स्तुवते- सामभिः स्तुवते। शम्भविष्ठः- अतिशयेन मङ्गळकरः। पुरूवसुः- प्रभूतधनः। जोहुवानम्- आह्वातारम्। आगमत्। तम्। प्रथमम्- मुख्यम्। रत्नधेयम्-

Dr. Ranganji

हितरमणीयभावनाधारकम्। धनानाम्- सम्पदाम्। सनितारम्- सम्भक्तारम्। बृहस्पतिम्। उप स्तुहि- स्तोत्रं कुरु ॥७॥

तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा बृहस्पते मघवानः सुवीराः।
ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदा ये वस्त्रदाः सुभगास्तेषु रायः॥ ५.०४२.०८

बृहस्पते- मेधाधिदैवत। तव- ते। ऊतिभिः- रक्षाभिः। सचमानाः- सङ्गच्छमानाः। अरिष्टाः- अहिंसिताः। मघवानः- सम्पद्वन्तः। सुवीराः- शोभनवीर्यसम्पन्नाः। ये। अश्वदाः- तुरगदायकाः। उत- अपि च। गोदाः- धेनुदायकाः। ये वस्त्रदाः। तेषु। सुभगा रायः- सौभाग्यधनानि सन्तु ॥८॥

विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः।
अपव्रतान्प्रसवे वावृधानान्ब्रह्मद्विषः सूर्याद्यावयस्व॥ ५.०४२.०९

नः उक्थैः- अस्मदीयशास्त्रप्रोक्तविधिना। अपृणन्तः- अप्रयच्छन्तः। ये भुञ्जते- भोगं कुर्वन्ति। एषाम्- तेषाम्। वित्तम्। विसर्माणम्- विसरणशीलम्। कृणुहि- कुरु। अपव्रतान्- धर्मविरोधिनः। प्रसवे- सृष्टौ। वावृधानान्- वर्धमानान्। ब्रह्मद्विषः- श्रौतधर्मद्विषः। सूर्यात्। यवस्व- पृथक्कुरु ॥९॥

य ओहते रक्षसो देववीतावचक्रेभिस्तं मरुतो नि यात।
यो वः शमीं शशमानस्य निन्दात्तुच्छ्यान्कामान्करते सिष्विदानः॥ ५.०४२.१०

यः। सिष्विदानः- स्विद्यन्। तुच्छ्यान्- अल्पान्। कामान्। करते- करोति। वः- युष्माकम्। शमीम्- शान्तभावनाम्। शशमानस्य- स्तूयमानम्। निन्दात्- निन्द्यात्। यः। देववीतौ- देवभागम्। रक्षसः प्रति। ओहते- वहति। तम्। हे मरुतः। अचक्रेभिः- चक्ररहितरथैरागत्य। असहायाः सन्त इति भावः। नि यात- अन्धकारं प्रापयत ॥१०॥

तमु ष्टुहि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य।
यक्ष्वा महे सौमनसाय रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य॥ ५.०४२.११

Dr. Rangani

यः। स्विषुः- शोभनबाणः। सुधन्वा- शोभनचापः। यः। विश्वस्य- सर्वस्य। भेषजस्य- भैषज्यस्य। क्षयति- ईश्वरो भवति। तम्। स्तुहि। रुद्रम्। महे- महते। सौमनसाय- शोभनमनःप्राप्त्यै। यक्ष्व- यज। नमोभिः- नमस्कारैः। देवम्- द्योतनशीलम्। असुरम्- प्राणदम्। दुवस्य- परिचर ॥११॥

दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्नद्यो विभ्वतष्टाः।
सरस्वती बृहद्दिवोत राका दशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तु शुभ्राः॥ ५.०४२.१२

दमूनसः- दानचित्ताः। अपसः- शोभनकर्मवत्यः। सुहस्ताः। वृष्णः- वर्षकस्येन्द्रस्य। पत्नीः- पालयित्र्यः। नद्यः। विभ्वतष्टाः- विभुनिर्मिताः। सरस्वती- सरणकुशला चोदयित्री। बृहद्दिवा- महादीप्तियुक्ता। राका- शोभनदायिनी। रा दाने। दशस्यन्तीः- यच्छन्त्यः। शुभ्राः- शुक्लाः। वरिवस्यन्तु- धनं यच्छन्तु ॥१२॥

प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम्।
य आहना दुहितुर्वक्षणासु रूपा मिनानो अकृणोदिदं नः॥ ५.०४२.१३

यः। आहनाः- आहन्ता सेक्ता। दुहितुः- दोग्ध्र्या भूमेः। वक्षणासु- नदीषु। नः- अस्मदर्थम्। रूपा- रूपाणि। मिनानः- कुर्वाणः। इदम्- एतदुदकम्। नः- अस्मदर्थम्। अकृणोत्- अकरोत्। तस्मै। महे- महते। सुशरणाय- शरण्याय। नव्यसीम्- अभिनवाम्। जायमानाम्- जाताम्। मेधाम्। गिरम्- वाचम्। प्र- प्रकर्षेण। सु- सुष्ठु। भरे- धारयामि ॥१३॥

प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवन्तमिळस्पतिं जरितर्नूनमश्याः।
यो अब्दिमाँ उदनिमाँ इयर्ति प्र विद्युता रोदसी उक्षमाणः॥ ५.०४२.१४

यः। अब्दिमान्- अपां दाता। उदनिमान्- उदकवान्। विद्युता- तडिता। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। उक्षमाणः- सिञ्चन्। प्र इयर्ति- प्रेरयति। तम्। स्तनयन्तम्- गर्जन्तम्। रुवन्तम्- शब्दवन्तम्।

Dr. Rangaji

इळस्पतिम्- अन्नपतिमिन्द्रम्। नूनम्- निश्चयेन। जरितः- स्तोतः। तव। सुष्टुतिः- शोभनस्तुतिः। प्र- प्रकर्षेण। अश्याः- व्याप्नोतु ॥१४॥

एष स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छा रुद्रस्य सूनूँर्युवन्यूँरुदश्याः।
कामो राये हवते मा स्वस्त्युप स्तुहि पृषदश्वाँ अयासः॥ ५.०४२.१५

एषः- अयम्। स्तोमः- मन्त्रः। मारुतं शर्धः- मरुद्गणम्। अच्छ- अभिलक्ष्य भवतु। रुद्रस्य सूनून्- रुद्रजान्। युवन्यून्- तरुणान्। अश्याः- व्याप्नोतु। कामः- मदिच्छा। राये- धनाय। मा- माम्। स्वस्ति- क्षेमो यथा भवति तथा। हवते- प्रेरयति। अयासः- गतिशीलान्। पृषदश्वान्- गौरवाहनान् मरुतः। स्तुहि- स्तोत्रं कुरु ॥१५॥

प्रैष स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीँरोषधी राये अश्याः।
देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात्॥ ५.०४२.१६

एषः- अयम्। स्तोमः- मन्त्रः। पृथिवीम्- भूमिम्। अन्तरिक्षम्। वनस्पतीन्- वृक्षान्। ओषधीः। राये- सम्पदे। अश्याः- व्याप्नोतु। देवोदेवः। सुहवः- सुष्ठु आहूतः। मह्यम्- मे। भूतु- भवतु। नः- अस्माकम्। माता। पृथिवी- भूमिः। नः- अस्मान्। दुर्मतौ। मा। धात्- स्थापयतु ॥१६॥

उरौ देवा अनिबाधे स्याम॥ ५.०४२.१७

देवाः। उरौ- विस्तृते। अनिबाधे- बाधारहिते। स्याम- भवेम ॥१७॥

समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम।
आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभगानि॥ ५.०४२.१८

अश्विनोः- प्राणेशनशक्तिभूतयोर्देवयोः। अवसा- रक्षया। नूतनेन- अभिनवेन। मयोभुवा- आनन्देन। सुप्रणीति- शोभनप्रकर्षनीत्या। सं गमेम- सम्यक् गच्छेम। नः- अस्मभ्यम्। रयिम्- धनम्। आ वहतम्- प्रापयतम्। उत- अपि च। वीरान्- वीर्यसम्पन्नसन्ततीः। विश्वानि- सर्वाणि। सौभगानि- सौभाग्यानि। अमृता- अमृतानि आवहतम् ॥१८॥

Dr. Rangani

Dr. Ranganji